Valoarea eufemistică a unor structuri fixe cu nume proprii

Ioana PETROVAN (DAVID)
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca / Centrul Universitar Nord Baia Mare
ioanadavid75@yahoo.com

Abstract: Thorough study of fixed structures with proper names from a semantic perspective could help us understand the way people relate to different situations in their lives and how they influence, by language, the other participants of communication. They have at their disposal / have access to several styles of speech (standard, literary, colloquial, traditional etc.). In certain contexts, speakers could add a touch of euphemism, since phraseological units – including those that denote unpleasant aspects of human existence – as complex linguistic units, have penetrated into all areas of activity, reflecting certain attitudes. Taboo represents the main source of euphemistic expression.
Keywords: *euphemism, phraseological unit, proper name, taboo.*

Preliminarii

Discursul eufemistic oferă indicii valoroase asupra felului în care oamenii aparţinând diferitelor comunităţi s-au raportat la anumite aspecte ale realităţii, asupra manierei în care au interacţionat în diverse situaţii de viaţă şi asupra modalităţilor prin care au transpus toate acestea în limbaj. În cadrul acestui tip de discurs, un loc aparte îl ocupă structurile fixe cu nume proprii. Dorinţa şi intenţia vorbitorilor de a-şi adapta limbajul în funcţie de împrejurările şi condiţiile în care se produce interacţiunea lingvistică –, dar, mai cu seamă, la cele care semnalează aspecte dezagreabile ale vieţii – a favorizat apariţia unor combinaţii stabile de cuvinte extrem de sugestive/expresive, prin care efectul negativ asupra celor din jur poate fi atenuat, chiar anulat. Preocuparea participanţilor la comunicare nu este aceea de a prezenta realitatea altfel, ci de a exploata adecvat mijloacele lingvistice pentru a transmite concepţii/idei/păreri într-o manieră care să nu-i influenţeze în sens negativ pe ceilalţi şi prin care să nu fie deteriorat conţinutul semantic al mesajului.

Materialul care stă la baza studiului este reprezentat de un număr de aproximativ optzeci de frazeologisme care conţin reprere onomastice, extrase din mai multe dicţionare de expresii şi locuţiuni. Ca surse complementare am avut în vedere şi câteva dicţionare de proverbe şi zicători, aceste creaţii constituind un adevărat tezaur cultural şi spiritual al societăţii româneşti.

Eufemia, ca tehnică discursivă, se subsumează limbajului metaforic, astfel că, în acest articol, urmărim factorii care stau la baza constituirii eufemismelor frazeologice şi efectele pe care utilizarea structurilor fixe cu nume proprii, create pentru a releva aspecte mai puţin plăcute din realitatea cotidiană, le are asupra oamenilor.

BDD-A30198 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:50:32 UTC)

1. Preambul teoretic

În relaţiile interumane, vorbitorii adoptă tehnici diferite pentru elaborarea şi transmiterea unor idei/mesaje, astfel încât acestea să fie înțelese/decodificate în mod corect de ceilalți participanți la comunicare. În alegerea strategiilor de construire a vorbirii, emiţătorul este obligat să respecte o serie de condiţii de eficientizare a interacţiunii lingvistice: claritatea şi concizia conţinutului, corectitudinea şi acurateţea exprimării, empatia[1] şi respectul pentru destinatar, sinceritatea etc., întrucât „orice derogare (ignorare voită sau nu) de la cerinţa ca emiţătorul să ţină seama de cunoştinţele (contextul implicit) pe care le are sau nu receptorul înseamnă o deteriorare a comunicării, are loc o malversaţie a comunicării, chiar o măsluire a actului normal, leal de comunicare". [Salma-Cazacu, 2000: 79]

În ceea ce priveşte empatia şi respectul, aceastea se manifestă prin dorinţa şi abilitatea locutorului de a intui/a înțelege poziţia, situaţia şi atitudinea interlocutorului. Utilizarea eufemismelor în realizarea activităţii discursive, credem că poate fi considerată o formă de empatie/respect faţă de conlocutori. Definit drept „cuvânt sau expresie care, în vorbire sau în scris, înlocuieşte un cuvânt sau o expresie neplăcută, jignitoare, necuviincioasă sau obscenă, respectând paralelismul de sens" [DEX, 2016: 396], eufemismul este „un procedeu lexical care are menirea să protejeze sensibilitatea receptorului" [Chira, 2016: 27], prin substituirea unor cuvinte sau expresii vulgare/tabuistice cu lexeme sau îmbinări lexicale stabile, opuse vexării receptorului. Pornind de la acest considerent, putem afirma că, în planul comunicării orale, eufemismele fac parte din categoria actelor verbale/comunicative expresive care implică activarea politeții pozitive ce are ca efect atât cultivarea unei imagini favorabile a locutorului, cât, mai ales, protejarea imaginii destinatarului:

> Actele expresive care comportă conotaţii favorabile sub aspectul conţinutului propoziţional şi al intenției ilocuționare implică strategiile politeții pozitive, centrată asupra valorizării imaginii alocutorului. [Zvirind, 2012: 341; Felecan, 2013]

În categoria structurilor fixe cu nume proprii există numeroase „eufemisme polilexicale"[2], prin intermediul cărora vorbitorii desemnează indirect şi în mod particular anumite fapte/lucruri/diverşi referenţi, fără a ştirbi conţinutul semantic al exprimării. În încercarea de a realiza o încadrare lingvistică a afirmaţiilor unor politicieni români, Dumistrăcel consideră că, deşi exprimarea eufemistică, „adică înlocuirea unui cuvânt sau expresii neplăcute, jignitoare, necuviincioase sau obscene prin cuvinte sau expresii ce au în vedere un paralelism de sens" [Dumistrăcel, 2006: 245], este uzitată destul de des, în declaraţiile publice aceasta ar trebui evitată „firește, mai bine lipsă de atâta... pudoare!" [Dumistrăcel, 2006: 245].

Majoritatea lingviştilor [Oyetade, 1994; Fernández, 2007; Gemeda, 2014] consideră că eufemismele au apărut ca reacţii lingvistice la tabuurile[3] sociale.

---

[1] Definită drept „(*Fil.*) Formă de cunoaştere a altuia, în special a eului social sau a ceva, apropiată de intuiţie; interpretare a eului altora după propriul nostru eu. ♦ Transpunerea noastră simpatetică în obiectele exterioare. V. **intropatie.** [< fr. *empathie*] [DEX online], empatia apare, în general, atunci când se petrec eveminente dureroase / tragice (boală, moarte etc.) într-o comunitate.

[2] Din perspectivă structurală, eufemismele pot fi clasificate în monolexicale, „redate printr-o singură unitate lexicală" [Chira, 2016: 42], şi polilexicale, „redate prin mai multe unităţi lexicale" [Chira, 2016: 42], ultimele constituindu-se ca tot unitar atât din punct de vedere structural, cât şi semantic sau funcţional-gramatical.

[3] Tabuul este considerat „o poruncă a conştiinţei morale, iar violarea sa generează un înspăimântător sentiment de culpabilitate, tot atât de firesc pe cât de necunoscută este originea sa" [Freud, 1991: 34], fiind, totodată, „cel mai vechi cod legislativ nescris, a cărui nerespectare duce la sancţiuni sociale" [Freud, 1991: 85]. Vezi şi Wardhaug [2000], Allan şi Burridge [2006].

BDD-A30198 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:50:32 UTC)

2. Tabuul – bază a constituirii eufemismelor frazeologice

În interiorul comunităţilor umane, în plan social şi cultural, tubuurile devin elemente generatoare ale unor sisteme comune de norme şi sentimente, în care funcţionează reguli precise de comportament – de care vorbitorii ţin seama în interacţiunea cu ceilalţi. Pe baza tabuurilor sociale şi culturale s-a fundamentat clasa tabuurilor lingvistice sub forma unor interdicţii verbale, care au menirea de a proteja interactanţii de pericole sau de persoanele care, prin diverse acţiuni, destabilizează echilibrul comunităţii[4].

În acord cu opinia lui Ullmann [1962], identificăm, în plan lingvistic, trei categorii de tabuuri care stau la baza producerii eufemiei: tabuul provocat de frică, tabuul generat de tact şi tabuul decenţei.

2.1. Tabuul provocat de frică

Oamenii au crezut mereu/încă mai cred în puterea cuvintelor de a le influenţa existenţa. În viziunea unora, pronunţarea numelor anumitor entităţi/fiinţe supranaturale (Dumnezeu, dracul, zeii, ielele etc.) poate aduce nenorociri, atrage blesteme, stârni mânia lor, prin urmare, „o realitate înspăimântătoare este numită prin eufemism pentru a i se diminua forţa malefică (situaţii prezente mai ales în textele ce reflectă o psihologie primitivă). Acestea sunt în special eufemisme onomastice" [Mărănduc, 2010: 60-61; Chira, 2016: 95-96].

Îmbinarea stabilă de cuvinte „Bată-te Sfântul, să te bată!" este un eufemism prin care se atenuează duritatea blestemului „Bată-te Dumnezeu!" în sensul că, deşi prin substantivul „Sfântul" se face referire tot la Dumnezeu, puterea unui sfânt este mai mică decât cea a *Creatorului lumii*, prin urmare, efectul maledicţiei este diminuat. În această categorie pot fi incluse şi construcţiile frazeologice „a-l purta Aghiuţă" (a-l pune dracul să facă rele; a face năzbâtii), „a vedea pe Bâcu" (a vedea pe dracu; a o păţi), „oastea lui Belzebut" (oastea dracilor; grup de infractori/criminali) ş. a. Corespondenţii eufemistici ai lui *Dumnezeu* sunt *Atotputernicul*, *Atotvăzătorul*, *Creatorul cerului şi al pământului*, *Creatorul lumii*, *Domnul*, *Judecătorul Suprem*, *Tatăl Ceresc*, în timp ce, pentru Isus, vorbitorii utilizează sintagmele: *Alfa şi Omega*, *Fiul Domnului*, *Fiul lui Dumnezeu*, *Mântuitorul cerului şi al pământului*, *Mielul lui Dumnezeu*, *Lumina cerului* etc. Denumirile fiinţelor cu puteri malefice sunt camuflate, în discursul vorbitorilor, sub forma unor lexeme sau construcţii lexicale de tipul: *Aghiuţă*, *Anticristul*, *Ducă-se pe pustii*[5], *Lucifer*, *Michiduţă*, *Necuratul*, *Nichipercea*, *Prinţul Întunericului*, *Sărsăilă*, *Scaraoţchi*, *Ucigă-l crucea/toaca/tămâia* etc. pentru *drac*[6], iar pentru îmbunarea ielelor au fost create eufemismele *Fetele câmpului*, *Fetele lui Iuda*, *Fetele lui Şandru*, *Fetele Vântului*, *Frumuşelele*, *Sfintele Mari*, *Vântoasele*.

[4] Conform teoriei lui Wardhaugh [2000: 234] „taboo is one way in which a society expresses its disapproval of certain kinds of behavior believed to be harmful to its members, either for supernatural reasons or because such behavior is held to violate a moral code": „Tabuul este modalitatea în care societatea îşi exprimă dezacordul în privinţa anumitor tipuri de comportament, considerat a fi dăunător comunităţii, fie din motive supranaturale, fie din cauza încălcării codului moral", (trad. n).

[5] Ilincan explică semnificaţia unităţii frazeologice cu valoare eufemistică „a suferi de Ducă-se pe pustii" [2016: 77], fiind de părere că aceasta a fost utilizată de vorbitori în trecut pentru se referi la boala cunoscută astăzi sub denumirea de epilepsie. Încă din antichitate, din cauza manifestărilor pe care persoanele suferinde de această afecţiune le aveau (se aruncau la pământ, dădeau ochii peste cap sau făceau spume la gură), oamenii spuneau despre bolnavii respectivi că „a intrat dracul în ei/sunt îndrăciţi".

[6] Aspectele eufemizării termenului *drac*, sunt prezentate în numeroase studii şi articole, unii autori ajungând la concluzia că „atâta timp cât va exista *interdicţia de limbaj* sau teama de a numi ceea ce vrem să numim, va exista şi tendinţa de eufemizare a unor cuvinte şi expresii" [Ivanov, 2014: 92].

BDD-A30198 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:50:32 UTC)

2.2. Tabuul condiţionat de tact

Categoria acestor tabuuri este raportată la diferite situaţii de viaţă (boală, defecte omeneşti, forme de handicap fizic sau psihic, moarte etc). Pentru a evita stârnirea unor emoţii negative foarte puternice sau adresările ofensatoare, vorbitorii au creat eufemisme frazeologice prin care vorbirea este „îmbrăcată" într-o haină frumoasă, fără a fi distruse semnificaţiile de bază ale mesajului transmis. Construcţiile de acest tip au o putere de sugestie mult mai mare faţă de cele din prima categorie, în special expresiile care conţin repere onomastice, întrucât numele proprii imprimă construcţiilor respective anumite direcţii semantice.

Moartea

Încetarea din viaţă poate fi transpusă în discursul vorbitorilor prin intermediul structurilor fixe cu nume proprii „a-l lua Sfântul Arhanghel", „a se odihni întru Domnul", „a merge la Dumnezeu", „a-i plăti Dumnezeu vămile", a-l strânge Dumnezeu de pe pământ", „a se muta la Hristos", „a-l vizita Doamna-cu-coasa/doamna Moarte", „a-l chema Tatăl la El", „a i se face Sfintele Masle" etc., evitându-se astfel lexemele *moarte* sau *deces*, care ar putea afecta în sens negativ trăirile apropiaţilor/ cunoscuţilor celor „repausaţi". Vorbitorii inspiraţi de textele mitologice au inventat eufemismele frazeologice „luntrea lui Caron" (personaj fabulos, care avea menirea de a transporta sufletele morţilor cu o barcă spre Infern), „a ajunge pe câmpiile Elizee" (locul unde drepţii se odihnesc după moarte), „a-l înghiţi Behemont/Tartarul" (Behemont denumindu-l pe monstrul din Apele Morţii, care înghite sufletele călătorilor spre lumea de dincolo, Tartarul fiind corespondentul mitologic al iadului din cultul creştin), „a ajunge în braţele lui Morfeu"[7], „a cina cu Pluto" (zeul comorilor subterane), „a trece apa Styxului" (râu care traversează Infernul) sau „(a-l ajunge) blestemul lui Tutankamon" (faraon egiptean, a cărui moarte s-a produs în împrejurări ciudate) pentru a exprima aceeaşi noţiune. Despre o persoană aflată în ultimele clipe ale vieţii se poate spune că „va sta degrabă în Mausoleu"[8] sau că „aude chemarea lui Dumnezeu". Locuitorii din Bucureşti înţeleg prin expresia eufemistică „a fi dus la Bellu" [Zafiu, 1998: 11] că persoana respectivă a decedat, Bellu denumind un vechi cimitir din oraş, iar în Baia Mare vorbitorii utilizează structura fixă cu nume propriu „a ajunge pe/la Horea", pentru a reda sucombarea.

Boala

Procesele patologice care afectează funcţionarea normală a organismului uman au primit denumiri după numele oamenilor de ştiinţă care le-au descoperit sau după ţara în care au fost identificate pentru prima dată. Acestea nu pot fi considerate unităţi frazeologice, dar pot fi incluse în categoria eufemismelor de tip sintagmatic, în structura cărora se regăsesc repere onomastice, pentru că definesc, prin substituire, noţiuni neplăcute, care stârnesc groaza. Îmbinările de cuvinte create sunt acceptate mai uşor de participanţii la comunicare: *boala lui Addison* (diabet), *boala lui Bazedow* (guşă exoftalmică), *Sindromul Ierusalim* (trăiri obsesive cu tematică religioasă), *Sindromul Maine* (agitarea mâinilor în aer, strigături cauzate de un zgomot neaşteptat; frică exagerată) *Sindromul Paris* (formă severă de şoc cultural), *Sindromul Stockolm* (empatia victimei pentru răpitorul său). Denumirile altor afecţiuni au avut ca sursă de

[7] Făcând referire la reperul onomastic Morfeu (zeu al viselor şi al somnului în mitologia greacă), I. Berg este de părere că expresia înseamnă „a te lăsa pradă somnului şi viselor" [1996: 180], unitatea frazeologică fiind utilizată uneori şi cu sensul „a cădea în somnul veşnic, a muri".

[8] În lucrarea deja menţionată, Oxana Chira enumeră şi explică mai multe tipuri de eufemisme care înlocuiesc aspecte din viaţa cotidiană şi din diverse domenii de activitate, pe care vorbitorii le percep într-un mod negativ.

BDD-A30198 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:50:32 UTC)

inspirație diverse creații literare, scopul fiind acela de a diminua impactul psihologic asupra interlocutorilor: *Sindromul Alice în țara minunilor* (percepția distorsionată a mărimii obiectelor), *Sindromul Diogene* (neglijare de sine dusă la extrem), *Complexul lui Oedip* (rivalitate față de părintele de același sex), *Sindromul Munchausen* (dependența pacientului de spitalizare; ipohondrie), *Sindromul Stendhal* (amețeală, halucinație, leșin la vederea unor opere de artă) etc. Despre un bolnav care suferă de o afecțiune psihică se spune că „e bun de dus la Sighet/Socola"[9] (nebun) sau că „i-a luat Dumnezeu mințile".

Defecte omenești

Imperfecțiunile morale ale oamenilor au stârnit interesul vorbitorilor, aceștia imaginând combinații de cuvinte extem de sugestive pentru a surprinde într-un mod adecvat astfel de manifestări/comportamente. Naivitatea și prostia pot fi relevate prin inserarea în actul discursiv a structurilor fixe cu nume proprii cu caracter eufemistic: „a veni cu pluta pe Bistrița" (a fi naiv sau prost), „a nimeri ca Ieremia/Ivan/Stan cu oiștea-n gard" (a spune/face prostii), „a fi un Încurcă-lume"(tăntălău) sau a sintagmelor: „Familia Bundy" (grup de proști), „tufă de Veneția" (idiot/prost) etc. Pe lângă faptul că atenuează duritatea exprimării, unele dintre aceste unități frazeologice aduc în prim-plan povești cu tâlc, stârnind hazul și diminuând efectul negativ asupra receptorului. Expresia „a pricepe ca ciomagul/toiagul lui moș Neagu" (a nu înțelege nimic, a fi prost), constituită de la o veche zicală românească [vezi Vidrașcu 2001], s-a format pe baza unei comparații al cărei nucleu semantic este reprezentat de substantivul *ciomag/toiag*[10]. Lexemul este pus în relație cu noțiunea de „înțelegere" (cu toate sinonimele acesteia: comprehensiune, cunoaștere, percepere, pricepere, rațiune etc.), sugerată de verbul „a pricepe", dar și cu substantivul „moș", construcția fiind întregită de reperul onomastic „Neagu". În orice comunitate există bătrâni, eficiența comunicării cu unii dintre ei fiind îngreunată din cauza degradării diferitelor simțuri (auz, văz ș. a.), de care aceștia suferă. Creativitatea și imaginația vorbitorilor de a exprima într-un mod plastic mesajul dorit sunt extrem de bine reliefate, credem noi, prin intermediul celor doi termeni aleși (*Neagu* și *ciomag/toiag*), între care există, în planul fonetic, o apropiere. Așadar, fiecare dintre elementele structurii fixe obținute are un rol bine determinat în realizarea sensului, dar și a caracterului eufemistic al expresiei. Ideea poate fi sugerată și de frazeologismul „altă Stancă, leică vorbă" [Ilincan, 2016: 305].

Fățărnicia și trădarea au pătat/distrus relațiile dintre oameni încă din cele mai vechi timpuri, fiind relevate de vorbitori prin sintagmele „fețele lui Ianus", „sărutul lui Iuda" (cu varianta „arginții lui Iuda") sau „scrisoarea lui Belerofon"[11]. O expresie celebră, rămasă în memoria colectivă ca simbol al trădării, este interogația „și tu, Brutus?", atribuită de Suetonius[12] lui Cezar. Se presupune că înainte de a fi asasinat, Cezar l-ar fi observat printre trădători pe fiul său și ar fi strigat „Kái s ´y, téknon" (în limba greacă „Și tu, copilul meu?").

[9] Sighetu Marmației și Socola sunt două localități care au spitale specializate în tratarea diferitelor afecțiuni psihice.

[10] Toiagul este un „băț lung și drept de care se sprijină cineva la mers sau de care se servește pentru a se apăra. ♦ Fig. Sprijin, ajutor, reazem. ♦ Lovitură dată cu toiagul (**1**). **2.** Un fel de baston purtat ca semn distinctiv sau ca simbol al unei demnități sau autorități.V. baston, bâtă, ciomag" [DEX online].

[11] Conform mitologiei grecești, Belerofon a fost eroul din Corint care a ucis Himera. Ajuns la curtea regelui Tirintului, eroul este acuzat de soția acestuia că ar fi încercat să o siluiască. Potrivit unei tradiții din Tirint, gazda nu-și putea ucide oaspeții, așa că Proetus îl trimite pe Belerofon cu o scrisoare la socrul său, regele Iobates din Licia, în care îi cere să-l ucidă pe aducătorul scrisorii. Dar Iobates ajunge să-l îndrăgească pe Belefofon și nu are curajul de a-l ucide, așa că îi poruncește eroului să omoare monstrul. Scrisoarea devine astfel obiectul și simbolul trădării, ajungând sursa de creare a expresiei „Scrisoarea lui Belerofon".

[12] Suetonius, considerat un important istoric roman, a scris despre viața celor 12 împărați romani în lucrarea intitulată *Caesarum XII. vitae* printre care se află și Iuliu Caesar.

BDD-A30198 © 2019 Editura Universității din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:50:32 UTC)

Cu toate că numele fiului adoptiv al liderului militar roman nu apare printre cuvintele rostite atunci, pentru potenţarea expresivităţii şi accentuarea dramatismului situaţiei, vorbitorii/urmaşii le-au tradus şi le-au utilizat sub forma expresiei „şi tu, Brutus?”[13].

Lenea, ca stare de inactivitate generatoare de boli şi suferinţe, atât de bine evidenţiată artistic de Creangă în *Povestea unui om leneş*, este transpusă în discursul vorbitorilor prin eufemismele frazeologice „a avea boala lui Calache”, „a sta lemn Tănase” şi „a da afară muştele din Cişmigiu” [Volceanov, 1998: 77], iar structurile fixe cu nume proprii „poveştile Şeherezadei”, „a îndruga ca de Joia Mare” [Ilincan, 2016: 257], „a o întoarce ca la Ploieşti” şi „a o da în SF-uri” devin în unele situaţii comunicative corespondente ale minciunii. Eufemismul polilexical „a avea gură de Târgovişte” cu cele două accepţiuni: „a minţi/a induce în eroare/a spune un neadevăr” şi „a prevesti o catastrofă/a avea gura spurcată/a blestema”, cunoscută de vorbitorii din sudul ţării, s-a creat în urma unor evenimente tragice petrecute în anul 1821, în timpul domniei lui Alexandru Şuţu. Făcându-le o nedreptate oamenilor din Târgovişte, aceştia au plecat la Bucureşti pentru a-i cere domnitorului să le rezolve problema. Neprimind un răspuns favorabil, târgoveţii, ajunşi în capitală, l-au blestemat să moară. Alexandru Şuţu a decedat în acel an şi, se spune că soţia lui speriată, dar hotărâtă să le arate oamenilor că s-au înşelat, ar fi pus cadavrul într-un jilţ la fereastră, ca lumea să creadă că e viu. În memoria colectivă a rămas totuşi expresia „a avea gură de Târgovişte” adresată atât celor care blestemau şi li se împlinea blestemul, cât şi celor care spuneau minciuni[14].

Vicii

Beţia s-a fost convertit în activitatea discursivă sub formă unor expresii cu valoare de eufemisme de tipul: „amicul lui Bachus”, „a umbla în Dorohoi”[15] sau „a se întâlni cu Sfânta Paraschiva”. Sub titlul *Amicul lui Bachus nu a scăpat vigilenţei poliţiştilor*[16], într-un ziar din Tecuci este prezentat un eveniment rutier care îi are protagonişti pe câţiva poliţişti şi un individ beat, care conducea o maşină. Acest viciu poate fi exprimat, în vorbire, şi prin intermediul construcţiei „a fi în viile Domnului” (a fi beat), deoarece „deşi această calitate este una destul de defavorabilă, în frazeologismul examinat, ea are, datorită ironiei, o nuanţă mai atenuată” [Popuşoi, 2014: 386].

Alte categorii

În clasa eufemismelor frazeologice a căror sursă de constituire o reprezintă tabuurile adecvării (referitoare la diferite aspecte de viaţă) pot fi asimilate structurile fixe cu nume proprii care fac referire fie la teritoriul în care se săvârşesc fapte condamnate de orânduielile sociale: „satul lui Cremene”, „ţara lui Papuc”, „Sodoma şi Gomora”, fie la locul unde cei vinovaţi de diferite infracţiuni îşi ispăşesc pedeapsa: „a ajunge la hârdăul lui Petrache”[17], „a duce la Beciul Domnesc”, a da la Maica Precista”[18], sau „a fi bun de dus la

[13] https://istoriiregasite.wordpress.com
[14] jurnalul.ro/special-jurnalul/reportaje/blestem
[15] Cătălina Mărănduc [2010: 491] este de părăre că expresia este utilizată în regiunea Moldovei cu sensul de „a fi beat”.
[16] https://ziarultecucean.wordpress.com
[17] Rodica Zafiu [2006] realizează o analiză a evoluţiei termenului *închisoare*, din perspectivă etimologică, istorică şi lingvistică.
[18] Frazeologismul este explicat în diferite dicţionare de expresii sau de argou cu sensul „a duce la închisoare” [vezi Volceanov 2006: 81]. În limbajul deţinuţilor, circulă şi variantele „Maria Tereza” şi „Vila Albă / Roz” cu sensul de „puşcărie” [Ţânţaş, 2007: 69, 117], construcţiile putând fi considerate eufemisme datorită modului pozitiv în care prezintă realitatea prin intermediul limbajului.

BDD-A30198 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:50:32 UTC)

Gherla/Mărcuța". Vorbitorii evită să pronunțe cuvintele *închisoare*, *ghetou*, *spital de nebuni* pentru a nu brusca prin limbaj interlocutorii. De asemenea, din categoria momentelor mai puțin plăcute din existența vorbitorilor fac parte și pedepsele – suferințe fizice sau morale materializate sub forma unor sancțiuni aplicate pentru săvârșirea unor greșeli – clasa eufemismelor îmbogățindu-se cu trei unități frazeologice interesante: „a arăta cuiva Bacăul" (a amenința cu bătaia) [Mărănduc, 2010: 52], „a pofti la Bălan" (a aplica o pedeapsă fizică) [Caracostea, 1942: 298] și „te fură Sfântul Ilie!" (o să mănânci bătaie!) [Pop, 2014: 162].

Perioadele nefaste din istoria poporului român s-au convertit în sintagme cu valoare eufemistică de forma: „Epoca de Aur" (perioadă de mari realizări, din timpul regimului comunist), „vremea lui Papură-vodă" (perioadă istorică marcată de sărăcie cruntă), „vremea lui Pazvante-Chiorul" (ani de instabilitate socială și politică), „vremea Tiranului" (epocă de tristă amintire), iar intervalele de timp din viața oamenilor marcate de greutăți/suferințe fizice atroce au fost transformate, prin intermediul limbajului, în eufemismele frazeologice „(a avea) viața lui Aldo Moro", „viața lui Berilă", „suferințele lui Iov", „durerile Hecubei", „muncile lui Sisif".

2.3. Tabuul decenței

Tabuul generat de decență necesită substituirea unor părți/funcții ale corpului omenesc prin îmbinări lexicale eufemistice stabile sau ocazionale. Făcând apel la definiția conform căreia „on appelle *euphémisme* toute manière atténuée ou adoucie d'exprimer certains faits ou certaines idées dont la crudité peut blesser" [Dubois *et alii*: 2002: 244], identificăm în această categorie de frazeologisme construcțiile „a lua Ciuleandra la bătaie"[19] (argotic: a deflora o tânără; a iniția o fată în arta erotismului / iubirii), „vecinul Costică" (veceu) [Volceanov, 1998: 279], „a naviga în strâmtoarea Dardanele" (a întreține relații sexuale) [Volceanov, 2006: 173], „a sta pe tron(ul) (lui David)" (a sta pe veceu/a defeca), „a o ierta Dumnezeu de păcat" (se spune despre o femeie care nu mai are menstruație) [Ilincan, 2016: 203], „clopotele Ierusalimului" (sâni foarte mari) [Chira, 2016: 36].

Paleta domeniilor de activitate în care este necesară construirea unor discursuri cu valoare eufemistică este largă și diversă. În domeniul religios, sunt create unități lexicale și frazeologice pentru menajarea sentimentelor și trăirilor atât ale receptorului, cât și ale emițătorului, în situații tragice de viață (deces, boală). În plan social, vorbitorii utilizează astfel de fapte de limbă pentru a da o notă de ironică/umoristică defectelor și viciilor personale, dar și ale interlocutorilor. În politică, eufemismele au rolul de a camufla aspecte negative ale realității în scopul manipulării destinatarului, în timp ce, în domeniul economic, acestea servesc la menținerea și îmbunătățirea relațiilor de afaceri, prevenind, în anumite circumstanțe, reacțiile negative ale colaboratorilor/investitorilor.

[19] Sensul expresiei argotice s-a constituit în jurul reperului onomastic, întrucât „Ciuleandra reproduce, în termeni expliciți, o stare cognitivă și motivațional afectivă specifică fetelor virgine, de vârstă premaritală, având, din acest punct de vedere, o puternică semnificație inițiatică, manifestată sub formă de rit și ritual dans și horă – , în decorul campestru, exploziv al vegetației, din care se detașează vitalitatea debordantă a ciulinilor, sub semnul solstițiului de vară. Din punct de vedere etimologic, denumirea Ciuleandra este un cuvânt compus și complex totodată, a cărui rădăcină este cuvântul ciulin. Mitul Ciuleandra a evoluat odată cu antropogeneza și devenirea socio-istorică a poporului român; prin fenomenul de aculturație succesivă, a cunoscut transgresări de ordin axiologic, semantic și denominativ; ca variante denominative, cea mai cunoscută, ajunsă la noi, este Sânziana sau Drăgaica" [Bratu, 2004: fără nr. p.].

BDD-A30198 © 2019 Editura Universității din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:50:32 UTC)

3. Concluzii

Eufemismelor frazeologice care au în structura lor repere onomastice includ toate cele trei tipuri de acte de limbaj: actul locuţionar, ilocuţionar şi cel perlocuţionar[20]. Categoria actelor locuţionare este marcată, în plan discursiv, de crearea unor construcţii stabile de cuvinte cu o configuraţia specifică (de cel puţin două unităţi lexicale) şi de o anumită simetrie fonetică a elementelor constituente (vezi „a pricepe ca ciomagul/toiagul lui moş Neagu" şi „vecinul Costică"). Dimensiunea ilocuţionară are în vedere substituirea conştientă a unor cuvinte sau îmbinări lexicale prin eufemisme frazeologice („a-l strânge Dumnezeu de pe pământ" pentru „a muri") sau înlocuirea unor elemente din structura expresiilor cu alte lexeme cu scopul de a le multiplica valenţele semantice („a sta lemn Tănase" (a lenevi)/„a umbla teleleu Tănase" (a vagabonda)/„a sta Buzău" (a se bosumfla)). Componenta perlocuţionară a vorbirii se manifestă prin influenţa benefică pe care utilizarea eufemismelor polilexicale o are asupra celorlalţi participanţi la comunicare („a ajunge pe câmpiile Elizee", „a înota în strâmtoarea Dardanele").

Aşadar, eufemismele frazeologice care conţin repere onomastice formează o entitate distinctă de elemente lingvistice care completează golurile din sistemul limbii, apariţia şi utilizarea lor fiind dictate de necesităţile de comunicare.

BIBLIOGRAFIE

Austin, 2005: J.L. Austin, *Cum să faci lucruri cu vorbe*, Sorana Corneanu (trad.), Piteşti, Editura Paralela 45.

Berg, 1996: I. Berg, *Dicţionar de cuvinte, expresii şi citate celebre*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., Vestala.

Bratu, 2004: Ion Bratu, „Ciuleandra – o strămoaşă îndepărtată a Drăgaicei", în „Satul Natal", nr. 13, disponibil la adresa: pe www. viitor.3x.ro/nr13/frameset.php?target

Caracostea, 1942: D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă.

Chira, 2016: Oxana Chira, *Eufemismele în limbajul actual: particularităţi structural, semantic şi de utilizare,* disponibil la adresa: http://www.cnaa.md/files/theses/2016/50180/oxana_chira_thesis.pdf

Dubois et alii, 1994: Jean Dubois, Mathée Giacomo, Louis Guespin, Christiane Marcellesi, Jean-Baptiste Marcellesi, Jean-Pierre Mével, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Librairie Larousse.

Dumistrăcel, 2006: Stelian Dumistrăcel, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcţionale*, Iaşi, Institutul European.

Felecan, 2013: Oliviu Felecan, *Un excurs onomastic în spaţiul public românesc actual.* Cluj-Napoca, Mega Argonaut.

Freud, 1991: Sigmund Freud, *Totem şi tabu,* în *Opere I*. Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Ioniţă, 1999: C. Vasile Ioniţă, „Termeni eufemistici pe baza ALR -1. Supliment", în „Dacoromania", Serie nouă, III-IV, Cluj-Napoca, p. 57- 65.

Ilincan, 2016: Vasile Ilincan, *Dicţionar de expresii româneşti în contexte*, [DERC], vol.al II-lea, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană.

Ivanov, 2014: Constantin Ivanov, „Eufemizarea cuvântului *diavol* în limba română", în „Philologia", LVI, nr. 5-6, p. 89- 93.

[20] J. L. Austin [2005: 95-107] clasifică actele de limbaj în acte locutorii/locuţionare (construirea şi pronunţarea unor fraze, unităţi frazeologice corecte din punct de vedere gramatical), acte ilocutorii/ilocuţionare (atribuirea unei valori de acţiune vorbirii (ameninţare, declaraţie, promisiune, rugăminte etc.), adică înzestrarea cu un anumit sens a îmbinărilor lexicale fixe/ocazionale construite) şi acte perlocuţionare/perlocutorii (efectul produs asupra receptorului, prin comunicarea/rostirea enunţului sau a formulei prestabilite).

BDD-A30198 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:50:32 UTC)

Mărănduc, 2010: Cătălina Mărănduc, *Dicţionar de expresii, locuţiuni şi sintagme ale limbii române*, [DELS], Bucureşti, Editura Corint.

Pop, 2014: Andeea-Nora Pop, „Imaginea îngerului în frazeologia românească şi spaniolă", în „Dacoromania", XIX, nr.2, Cluj-Napoca, p. 153-164.

Popuşoi, 2014: Carolina Popuşoi, „Expresii româneşti construite cu elemente legate de valorile creştine şi noncreştine", în vol. *Limba română: diacronie şi sincronie în studiul limbii române. Actele celui de-al 13-lea Colocviu Internaţional de Lingvistică*, Bucureşti, Editura Universităţii, disponibil la adresa: www.diacronia.ro/indexing/ details/V1174/pdf

Salma Cazacu, 2000: Tatiana Salma Cazacu, *Stratageme comunicaţionale şi manipularea*, Iaşi, Editura Polirom.

Ţânţaş, 2007: Horea Viorel Ţânţaş, *Dicţionar de puşcărie*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star.

Ullmann, 1962: St. Ullmann, *Semantics: an introduction to the science of meaning*, Oxford, Basil Blackwell.

Vidraşcu, 2001: Anatol Vidraşcu, *Dicţionar de proverbe şi zicători româneşti*, Bucureşti, Editura Litera Internaţional.

Vodiţa, 2012: D.E. Vodiţa, „Unităţi frazeologice în argoul din mediul detenţiei", în „Argotica", Universitatea din Craiova, Facultatea de Litere, nr. 1, p. 204-214.

Volceanov, 1998: Ana Volceanov, George Volceanov, *Dicţionar de argou şi expresii familiare ale limbii române*, Bucureşti, Editura Livpress.

Volceanov, 2006: George Volceanov, *Dicţionar de argou al limbii române*, Bucureşti, Editura Niculescu.

Wardhaugh, 2000: Ronald Wardhaugh, *An Introduction to Sociolinguistics* (Third edition), Oxford, Blackwell Publishers Ltd.

Zafiu, 2006: Rodica Zafiu, „Păcatele limbii: Închisoare", în „România Literară", nr. 38, disponibil la adresa: http://www.romlit.ro/inchisoare.pdf

Zafiu, 2007: Rodica Zafiu, *Limbaj şi politică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Zvirind Necula, 2012: Ramona-Maria Zvirind Necula, „Actele de limbaj expresive din perspectiva principiului pragmatic al politeţii", în *Limba română: direcţii actuale în cercetarea lingvistică. Actele celui de-al 11-lea Colocviu Internaţional al Departamentului de Lingvistică*, II, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 339-347.

Sitografie:

https://istoriiregasite.wordpress.com
https://jurnalul.ro/special-jurnalul/reportaje/blestem
https://ziarultecucean.wordpress.com
https: //dex.online

BDD-A30198 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:50:32 UTC)